

УДК 796.81.72.4

ОСОБЛИВОСТІ СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЛЬНІЙ БОРОТЬБІ

Вілігорський О.М.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Сучасний етап розвитку боротьби обумовлює діяльність суддівського персоналу в умовах значного підвищення фізичної і психічної напруги суддівських режимів, неухильного послідовного прогресу виконавської майстерності учасників змагань, вдосконалення їх швидкісно-силових якостей. Суддівство в боротьбі набуває особливого значення в силу того, які здійснюються в результаті суб'єктивних оцінок різноманітних ситуацій поєдинку, що виникають у різних частинах килима та передбачає значний обсяг переміщень. У статті розглянуто складність суддівства у вільній боротьбі. Виокремлені причини низької якості суддівства у вільній боротьбі. Зазначені об'єктивні та суб'єктивні труднощі суддівства та виділені вимоги до вмінь спортивного судді.

Ключові слова: суддя, вільна боротьба, суддівська діяльність.

На думку В. В. Григоревича діяльність судді під час змагань можна розглядати як педагогічний процес управління двома спортивними командами, успішність реалізації якого залежить від розуміння змісту спортивної боротьби, правильного трактування правил змагань, а також відповідного рівня фізичної і психічної підготовленості суддів [2; 6]. Науковці [1; 3; 5; 9] зазначають, що рівень суддівства в будь-якому виді спорту слід розглядати як об'єктивний критерій загального стану його розвитку, а подальший прогрес і спрямованість розвитку більшості спортивних дисциплін знаходиться у прямій залежності від підвищення якості суддівства. З розвитком спорту і еволюцією спортивного змагання виникає громадська необхідність створення інституту суддівства, постійного вдосконалення методики підготовки суддів [4].

Постановка проблеми. У деяких видах спорту для досягнення більшої точності при визначенні результату, показаного спортсменами, і об'єктивності в оцінці їх дій широко використовуються сучасні технічні засоби. Однак, не зважаючи на стрімкий технічний прогрес в спорті, на сьогоднішній день залишається ще цілий ряд видів, в яких оцінка спортивних дій здійснюється тільки лише на рівні суб'єктивного рішення спортивного судді. До числа таких видів відноситься і вільна боротьба [10].

Стрімкий розвиток спорту, як у всьому світі, так і в нашій країні, привів до виникнення суперечності між вимогами які пред'являються до рівня підготовленості суддів, і реальними їх можливостями здійснювати цей вид діяльності. На думку В. А. Кунянського основною причиною виникнення даного протиріччя є застаріла система підготовки суддів з вільної боротьби, яка впродовж останніх років залишається практично незмінною [8].

Спортивною наукою глибоко розроблені і впроваджені методи підготовки спортсменів і тренерів з різних видів спорту [7], багато команд оснащені сучасною апаратурою відеозапису, різноманітними технічними засобами навчання, у спортивних колективах здійснюється постійний комплексний контроль за підготовленістю спортсменів. Однак, аналогічні дослідження і розробки, передові методи відбору і навчання спортсменів і тренерів не торкнулися області суддівства.

Слабке відображення питань суддівства в науково-методичній літературі, відсутність мето-

дики відбору і навчання кваліфікованих суддів з виду спорту, зумовили помітне відставання майстерності арбітрів від рівня розвитку такого престижного виду спорту, як боротьба.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Аналіз змагальної діяльності в єдиноборстві являє собою значну складність. Діяльність судді в змагальному двобої є таким же необхідним компонентом, як і діяльність його учасників, ось чому питання професійної підготовки суддів мають таке важливе значення. Різні аспекти їх підготовки з видів спорту були розглянуті в роботах таких вчених, як: І. Брумер, Ст. Вовків, Т. Гогунів і Б. Март'янов, Я. Гринбергас, Д. Гулевич і Р. Звягінцев, Ст. Зуєв, А. Книшев, Н. Латишев, Н. Сингіна, А. Суханов, А. Хайрулін та ін. Дослідниками зроблено акцент на визначенні сучасних тенденцій в практиці суддівства, управлінні системою змагань, розвитку спостережливості арбітрів, фіксації диференціальної рухової реакції у суддів та ін. Однак, питанням професійної підготовки суддів з такого виду спорту, як боротьба, приділено недостатньо уваги, що і зумовило вибір теми нашого дослідження.

Одним з основних недоліків існуючої системи є те, що вона не здатна повною мірою вирішити проблему якісного професійного відбору суддів. Необхідність вирішення даного питання, пояснюється високою складністю суддівства, яка характеризується [4]:

- складністю оцінки виконання технічних прийомів;
- швидкоплинністю виконання технічних і тактичних дій.

Будь-який вид діяльності, у тому числі і спортивне суддівство, пред'являють до людини специфічні вимоги, які визначають необхідність наявності у нього низки спеціальних особистісних якостей [3]. Згідно Довідника кваліфікаційних характеристик професій (2006) визначено завдання судді, а саме: судити змагання і проводити семінари та інструктажі за дорученням відповідних колегій суддів. Суддя повинен знати правила змагань з відповідного виду спорту, суворо і об'єктивно застосовувати їх в процесі суддівства. Він зобов'язаний сприяти проведенню змагань на високому організаційному рівні, а також, передавати знання і досвід молодим суддям, брати участь у роботі колегій суддів і про-

паганді спорту, в роботі семінарів з підготовки і підвищення кваліфікації суддів.

Виділення невирішених частин загальної проблеми. Невирішеність цих питань обмежує можливості прогнозування успішності та якісної підготовки суддів, а тому буде стримувати весь процес розвитку інституту суддівства у боротьбі. Відсутність налагодженої системи професійного відбору, застаріла одномірна модель спортивного судді, використання спрощеного навчального плану, зміст якого орієнтований тільки на придбання спеціальних знань, умінь і навичок суддівства – все це вказує на існування проблеми в підготовці кадрів для інституту суддівства у вільній боротьбі. Очевидність і визнання даної проблеми фахівцями (А. Воскобойніков, 2002; А. Михайлов, 1995; Е. Платонов, 2002) вказують на актуальність обраного напрямку дослідження та підкреслюють своєчасність звернення до даного питання. У зв'язку з цим, доцільним видається дослідити особливості суддівської діяльності у вільній боротьбі.

Мета: дослідити особливості суддівської діяльності у вільній боротьбі.

Практика показує, що далеко не всі спортсмени і тренери (з них в основному комплектується суддівський корпус в даний час) швидко і успішно освоюють цю спеціальність [5]. Багатьом з тих, хто тим чи іншим чином довгі роки був пов'язаний з боротьбою, не вдається стати висококваліфікованими арбітрами в силу різних причин:

- суб'єктивізм в оцінці спортивних змагань;
- недостатній рівень знань методики суддівства;
- низький рівень фізичної підготовленості;
- обмежені психомоторні можливості, що утрудняє реалізацію знань і умінь в гострих і короткочасних стресових ситуаціях [7].

Як і в будь-якій діяльності, в суддівстві можна виділити труднощі об'єктивні і суб'єктивні. W. Jones бачить об'єктивні труднощі суддівства в першу чергу в особливому положенні, яке займають арбітри як представники спортивних законів. Від суддів чекають абсолютно неупереджених і безпомилкових рішень, проте справедливо стверджувати, що в суддівстві можливі помилки, як і в будь-якій іншій діяльності [9]. Разом з тим, яким би компетентним суддівство не було, неможливо очікувати повної задоволеності від нього всіх зацікавлених осіб. Більшість відомих нам авторів зазначає, що переможені спортсмени даються суб'єктивні, як правило, некоректні оцінки суддівства. З іншого боку, переможці, за рідкісним винятком, характеризують суддівство позитивно [1].

Серед факторів, що негативно позначаються на суддівстві змагань з боротьби, виділяються специфічні особливості організації змагань, які полягають в їх тривалому характері, частих роз'їздах, довільному чергуванні змагань різних вікових груп і категорій, в результаті чого діяльність арбітрів не має поступового наростання ступеня труднощів, систематичного розвитку стану тренуваності, що і призводить до перепадів у рівні суддівства та суддівської форми арбітра [6].

Умови роботи у спортивних суддів досить важкі. При гострій конкуренції серед спортсменів, судді відчувають постійний психологічний

пресинг з боку глядачів, учасників та тренерів. При великій кількості учасників або при слабкій організації змагань, робочий день спортивного судді може тривати кілька годин, тривалість змагань доходить до 5-7 днів.

Значне загострення конкуренції, професіоналізація спорту, збільшення параметрів тренувальних і змагальних навантажень до граничних значень, а також постійні зміни правил змагань з вільної боротьби, вимагають від фахівців продовження інтенсивного пошуку найбільш ефективних методик і програм підготовки суддів з урахуванням перелічених обставин [1].

Деякі автори висловлюють думку, що вже сам по собі особливий емоційний фон борцівських поєдинків ґрунтовно ускладнює суддівську діяльність. Високе емоційне напруження на великих змаганнях значною мірою створюється за рахунок присутності великої кількості глядачів, розташованих в закритих приміщеннях в безпосередній близькості від килимів. Гаряча підтримка своєї команди, бурхлива реакція вболівальників на окремі рішення суддів викликають у ряді випадків такий шум, що не чути свистки арбітрів [5].

В процесі проведення змагань арбітрам доводиться вступати з учасниками своєрідні міжособистісні відносини. На жаль, як визнають багато авторів, при цьому мають місце випадки прямого психологічного впливу на суддів, як в процесі сутички, так і до, і після закінчення [4].

Діяльність судді з боротьби виключно інтелектуально насичена. Особливе значення має суворе і точне дотримання різноманітних статей правил, методичних вказівок, приписів офіційних документів [1]. Серед гальмуючих чинників суддівства можна відзначити також недостатню або надто яскраву освітленість, незадовільний стан приміщень для підготовки до суддівства та відпочинку суддів, низька якість роботи секретаріату [8].

У спортивній літературі знайшла відображення ідея комплексної підготовки арбітрів не тільки за методикою суддівства, але і з інших важливих дисциплін, педагогіки, психології і ін, а також фізичної підготовки [6]. Незважаючи на те, що питання комплексного контролю теоретичної, фізичної і психологічної підготовленості арбітрів отримали певне висвітлення, фундаментальних досліджень взаємозв'язку контрольованих параметрів з якістю суддівства у відомих нам роботах не виявлено [2].

Отже, комплекси контрольних нормативів не мають єдиної методичної структури, рівні вимог в окремих видах боротьби істотно відрізняються, а самі тести не виправдано часто замінюються новими і не відповідають в повній мірі сучасним вимогам. Незважаючи на важливість нормативних вимог до суддів, що відображають ступінь їх фізичної підготовленості, теоретичних знань, рівень розвитку психофізіологічних характеристик, в якості основного критерію кваліфікованості і підготовленості арбітрів виступає безпосередній аналіз якості практичного суддівства [6].

Варіативність дій судді під час змагання вельми обмежена умовами діяльності (правилами змагань, принципами, нормами, цінностями та іншими особливостями спортивної діяльності у певному виді спорту). Важливо відзначити,

що межі можливостей суддів, певною мірою залежать і від його суб'єктивних характеристик індивідуального стилю діяльності, кваліфікації, гендерних та вікових, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних особливостей. Подібні обмеження мають відносний характер і є соціальним утворенням.

В іншому випадку не представлялася б можливою реалізація процесів вдосконалення не тільки умов змагань, але й фізичних, технічних, тактичних і психологічних аспектів спортивної діяльності. Узагальнення досвіду показує, що основними аспектами подолання екстремальних ситуацій спортивного характеру є:

1) інформованість суб'єкта діяльності про зовнішньої ситуації;

2) варіативність дій за основними алгоритмами змагальних ситуацій.

Аналіз літератури свідчить про те, що особливості спортивного судді, як людини, можна розділити на два класи: властиві групі суб'єктів і властиві тільки даному суб'єкту. Перші пов'язані з типовим в особистості, другі – з індивідуальними [5].

Типові відмінності проявляються на різних рівнях: нейродинамічному, темпераментному, характерологічному. Є типологічні комплекси, пов'язані з проявом вольових якостей: сміливості, рішучості, терплячості, з вибором того чи іншого стилю діяльності тощо [10].

Для успішного виконання будь-якої діяльності, необхідно наявність здібностей. Здібність – це яскравий прояв будь-якої функції в певному якісному вираженні за рахунок наявних у людини задатків. Аналіз літератури показав, що під здібностями розуміють: індивідуальні особливості, що відрізняють одну людину від іншої; не всякі індивідуальні особливості, а лише ті, які мають відношення до успішної діяльності, тому властивості характеру (запальність, доброта і ін.) не відносять до здібностей. Відзначено, що здібності не можуть бути зведені до знань та умінь, тобто досвіду [9].

Успішність діяльності спортивних суддів визначають принципівість, чесність, організованість і висока дисципліна [2]. «Рефері» не мають права бути формалістами, простими фіксаторами порушень, поряд з цим зайва імпровізація в суддівстві неприпустима. Вони, насамперед, повинні бути керівниками сутички. Суддівство – це продовження виховного процесу, спрямованого, насамперед, на підвищення майстерності спортсменів. Професійні дії спортивних арбітрів, їх чуття і гнучкість в управлінні поєдинком і клопітка виховна робота, що сприяє більшій видовищності, красі, популяризації спортивних єдиноборств та залучення молоді до занять спортом.

Підготовка такого фахівця багатофункціональна і повинна охоплювати наступні аспекти [7]:

1. Індивідуальний.

2. Соціальний.

3. Культурний.

4. Моральний.

Щоб отримати суддівську категорію, необхідно пройти теоретичний курс навчання на семінарах із суддівства з обраного виду спорту.

На підставі аналізу літератури та досвіду практичної роботи, нами були виділені вимоги, що висуваються до спортивних суддів для позитивного реагування в стресових ситуаціях спортивного характеру. Зміст цих вимог:

1) постійне вдосконалення професійних навичок;

2) висока фізична підготовка;

3) професійна майстерність;

4) висока психічна стійкість, яка обумовлена сильним типом нервової системи.

Зазначені вимоги знаходяться в тісному взаємозв'язку з комплексом вимог, що висуваються до вмінь судді, виділених нами на основі аналізу літературних джерел:

1) вміння адекватно сприймати і оцінювати реальну ситуацію;

2) знання систем варіативних дій за основними алгоритмами змагальних ситуацій;

3) здатність до активної інтелектуальної діяльності в аспекті логічних міркувань за умови ліміту часу;

4) вміння швидко приймати рішення;

5) уміння свідомо керувати своїми емоціями;

6) високий рівень навичок та вмінь точно і якісно виконувати основні рухові дії (суддівські жести).

Програми підготовки суддів повинні включати в себе засоби і методи, спрямовані на вдосконалення психофізіологічних функцій, що забезпечують миттєве, правильне реагування на ситуації борцівського поєдинку, на зниження рівня емоційної напруженості. Враховуючи відсутність професійного суддівства з вільної боротьби, перевага повинна віддаватися самостійним формами підготовки з короткочасними предзмагальними семінарами не тільки для підготовки, але і тестування індивідуальних можливостей окремих суддів.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Аналіз і узагальнення фахівців показує, що успішність складною суддівської діяльності обумовлена суддівським досвідом, знаннями техніки і тактики боротьби, а також високим рівнем розвитку професійно важливих психофізіологічних функцій.

Подальші дослідження будуть спрямовані на наукові дані про структуру та провідні фактори суддівської майстерності, про інформативність та надійність даних вимірів, придатних для діагностики і контролю при відборі та спеціальної підготовки суддів, про організаційно-методичні засади відбору і ефективного навчання і виховання суддів високої кваліфікації.

Список літератури:

1. Bromber K. Wrestling in Multifarious Modernity / K. Bromber, B. Krawietz, P. Petrov // The International Journal of the History of Sport. 2014, vol. 31(4), pp. 391-404.
2. Бойченко Н.В. Техніка та тактика у спортивній боротьбі / Н.В. Бойченко, Ю.М. Тропін, П.П. Панов // Фізическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях: Сборник статей IX международной научной конференции, 23-24 апреля 2013 года. – Белгород – Харьков – Красноярск – Москва: БГТУ им. Шухова, 2013. – С. 52-56.

3. Гакман А.В. Развитие координационных способностей баскетболистов групп начатковой подготовки / Гакман А.В. – Молодая спортивная наука. – ЛДДФКС – 2009. – С. 209-212.
4. Організація та методика масової фізичної культури: навчально-методичний посібник / Укл. А.В. Гакман. – Чернівці: Чернівецький нац. університет, 2014. – 180 с.
5. Гакман А. Особенности мотивации подростков 11-14 років до фізкультурно-оздоровчих та рекреаційних занять / Гакман Анна. – матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції «Актуальні проблеми фізичного виховання студентів в умовах кредитно-модульної системи навчання» 12-13 квітня 2012 року. – Дніпропетровськ, 2012 – С. 43-49.
6. Гакман А. Особенности физической подготовки арбитров у футболі // Гакман А., Байдюк. М. – Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, 05-06 листопада 2015. – Чернівці: Технодрук, 2015. – С. 201-204.
7. Дагбаев Б.В. Подготовка борцов вольного стиля с учетом современных правил соревнований: монография / Б.В. Дагбаев. – Улан-Удэ: Изд-во Бурят. гос. ун-та, 2013. – 140 с.
8. Камаев О. Влияния специальных силовых качеств на технико-тактическую подготовленность в борьбе / О. Камаев, Ю.Н. Тропин, Б.Р. Селезнев // Проблемы и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях: Сборник статей IX международной научной конференции, 8 февраля 2013 года. – Белгород – Харьков – Красноярск: ХГАФК, 2013. – С. 149-152.
9. Нелюбин В.В. Мастера большого ковра / В.В. Нелюбин, Д.Г. Миндиашвили. – Красноярск, 1993. – 416 с.
10. Новиков А.А. Основы спортивного мастерства: монография / А.А. Новиков. – М.: Советский спорт, 2012. – 256 с.
11. Тропин Ю.Н. Анализ технико-тактической подготовленности борцов греко-римского стиля после изменений в правилах соревнований / Ю.Н. Тропин, Н.В. Бойченко // Слобожанський науково-спортивний вісник, 2014. – № 2. – С. 117-120.
12. Тропин Ю.Н. Особенности соревновательной деятельности в спортивной борьбе / Ю.Н. Тропин, О. Камаев // Физическое воспитание и спорт в высших учебных заведениях: Сборник статей X международной научной конференции, 24-25 апреля 2014 года. – Белгород – Харьков – Красноярск – Москва: БГТУ им. Шухова, 2014. – С. 205-209.
13. Тропин Ю.Н. Сравнительный анализ технико-тактической подготовленности борцов греко-римского стиля на Олимпийских играх-2008 г. и Олимпийских играх-2012 г. / Ю.Н. Тропин // Физическое воспитание студентов, 2013. – № 4. – С. 92-96.

Вилигорський А.Н.

Черновицкий национальный университет имени Юрия Федьковича

ОСОБЕННОСТИ СУДЕЙСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ВОЛЬНОЙ БОРЬБЕ

Аннотация

Современный этап развития борьбы обуславливает деятельность судейского персонала в условиях повышения физической и психической напряженности судейских режимов, неуклонного последовательного прогресса исполнительского мастерства участников соревнований, совершенствования их скоростно-силовых качеств. Судейство в борьбе приобретает особое значение в силу того, какие осуществляется в результате субъективных оценок различных ситуаций поединка, возникающих в разных частях ковра и предполагает значительный объем перемещений. В статье рассмотрены складнистьсуддидства в вольной борьбе. Выделены причины низкого качества судейства в вольной борьбе. Указанные объективные и субъективные трудности судейства и выделены требования к умениям спортивного судьи.
Ключевые слова: судья, вольная борьба, судейская деятельность.

Vilihorsky A.N.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

SPECIFIC REFEREE ACTIVITY IN WRESTLING

Summary

The current stage of wrestling causes the referee staff activity in terms of their significant physical and psychological elevation, the firm and consistent performing skills of participants and improving their power-speed quality. Nowadays wrestling judgment is of great importance due to the subjective evaluations during the wrestle battle, occurring in different parts of the carpet and provides the excessive referee displacement. In this article the judgement complexity in wrestling is observed. The causes of poor quality in wrestle refereeing are also singled out. These objective and subjective difficulties in judging are listed here and the requirements for referee's sports skills are accentuated.

Keywords: referee, wrestling, referee practice.